

Heikkenevä lukutaito – kasvava merkitys

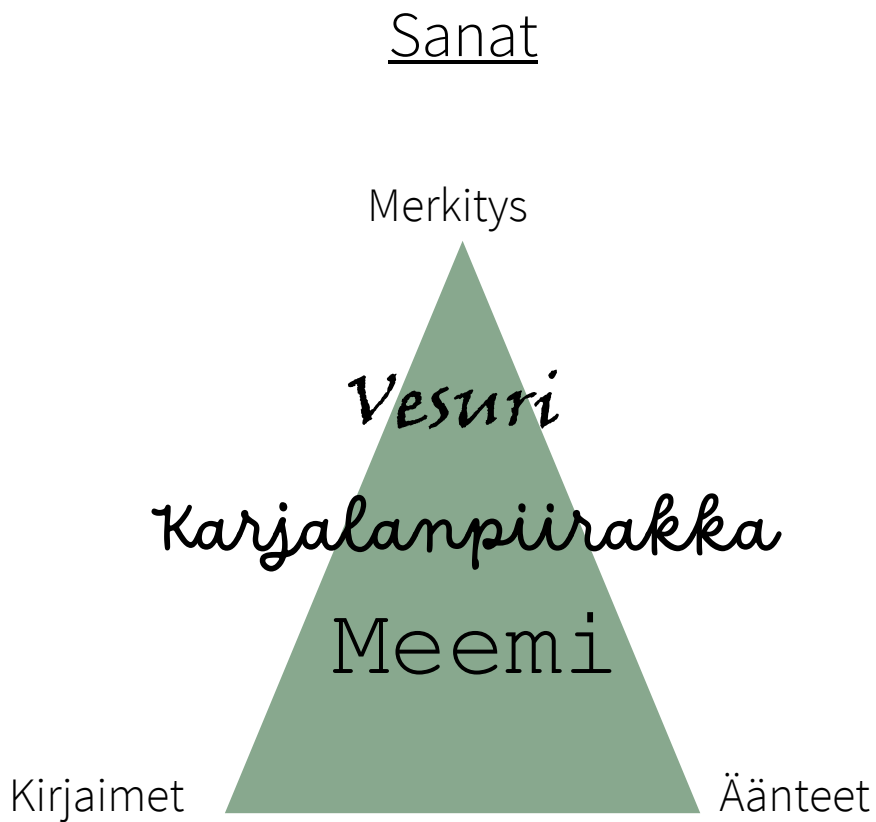

Minna Torppa, professori, Opettajankoulutuslaitos, Jyväskylän yliopisto

Elina Hämäläinen, tutkijatohtori, Kasvatuksen ja kulttuurin tiedekunta,

Tampereen yliopisto / Opettajankoulutuslaitos, Jyväskylän yliopisto

Lauseet ja tekstit

”Istun pihakeinussa omenapuiden alla ja liu’utan paljaita jalkoja nurmikolla. On elokuinen iltapäivä, sauna lämpiämässä.”

Kari Hotakainen: Juoksuhaudantie

”Sinä yönä, jona Ronja syntyi, kävi ukkonen kallioitten yllä. Oli sellainen ukkosityö, että koko Matiaksenmetsän väki ryömi kauhuissaan koloihinsa ja loukkoihinsa.”

Astrig Lindgren: Ronja Ryövärintytär

”Kyä tää Suomi on loppujen lopuks viksu maa, mä ajattelin. Täälä piretään hualta ihmisten miälenterveydestä.”

Sinikka Nopola: Kyä tässä jotain häikkää o

”On munkin rinnassani hongat huojuneet
Ja soinut soitto siell’ on latvain lautuvain,
On munkin aatteheni nuorna nuojuneet
Ja kerkät kertoneet on munkin tunnettain.”

Eino Leino: On munkin rinnassani hongat huojuneet

Jo peruslukutaito vaatii monia tietoja ja taitoja sekä pitkäaikaista harjoitusta ja opetusta

Lukutaitoa tarvitaan yhä enemmän, mutta...

Laskeva lukutaidon taso

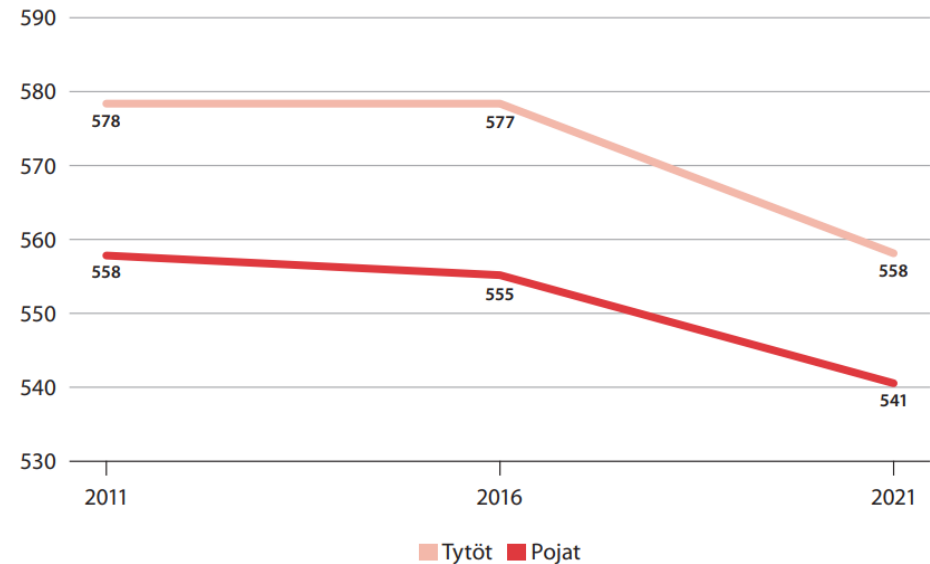
Yhä useampi toiselle asteelle siirtyvän nuoren lukutaidon taso ei ole riittävä opintoihin tai täysipainoiseen yhteiskuntaan osallistumiseen

Esimerkiksi PISA, jossa mitataan 15 – vuotiaiden

- Tiedonhakutaitoa
- Päättelyä ja tiedon yhdistämisen taitoa
- Arviointitaitoa

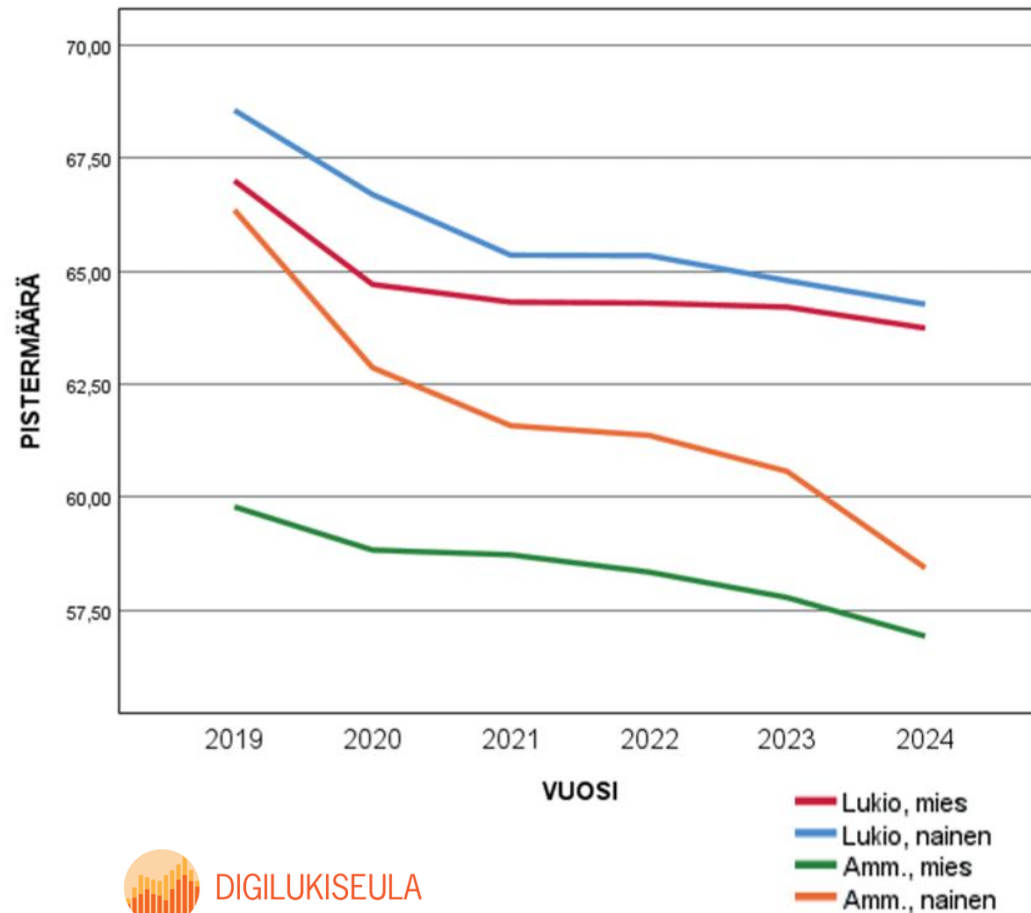
Materiaalina tekstin lisäksi esimerkiksi kuvioita ja taulukoita

PIRLS: 4. luokkalaisten

Kuvio 3.2 Suomalaistytöjen ja -poikien pistemäärät 2011, 2016 ja 2021

Lukusujuvuus virketasolla -tehtävän keskiarvot S1-opiskelijoilla

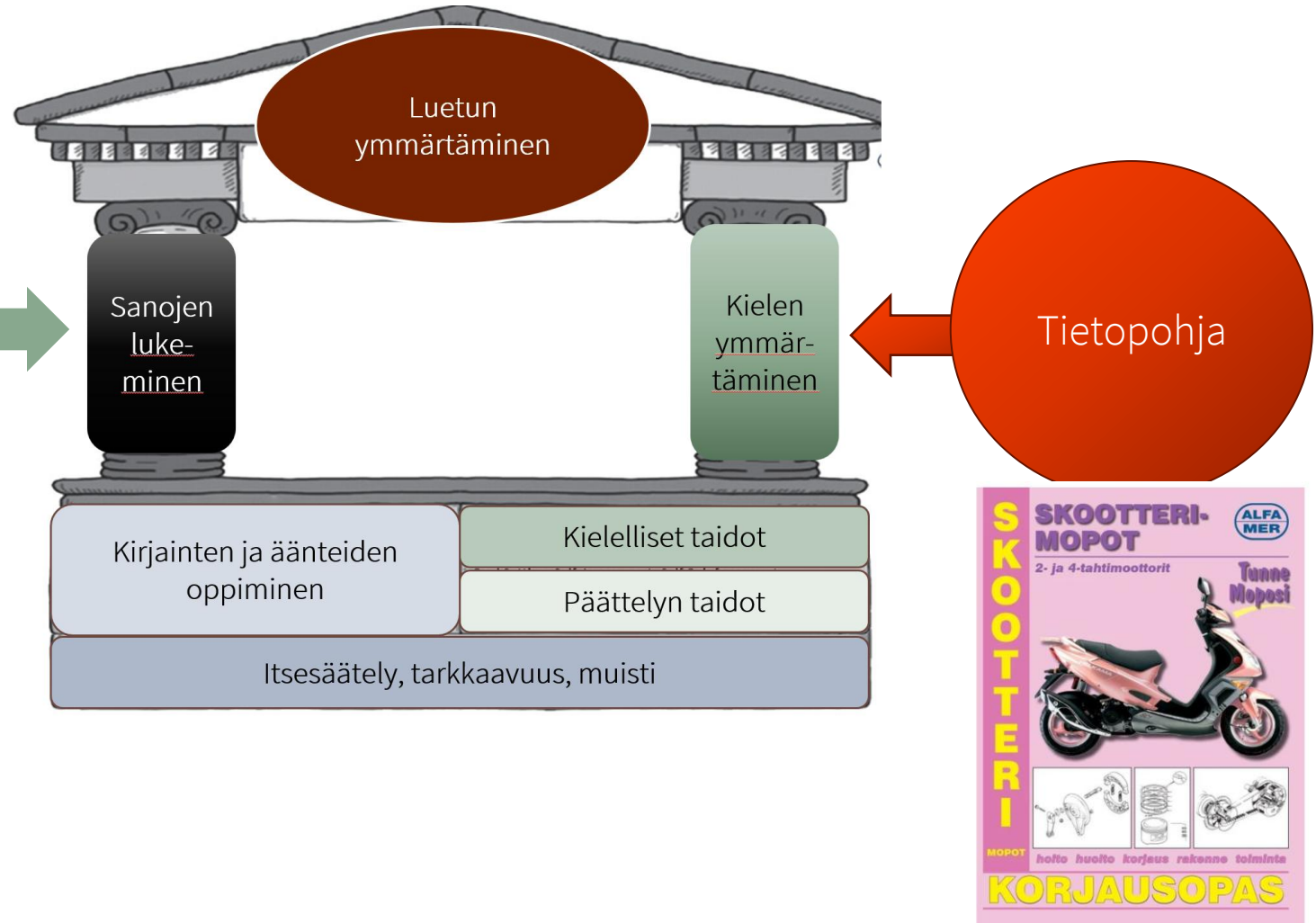
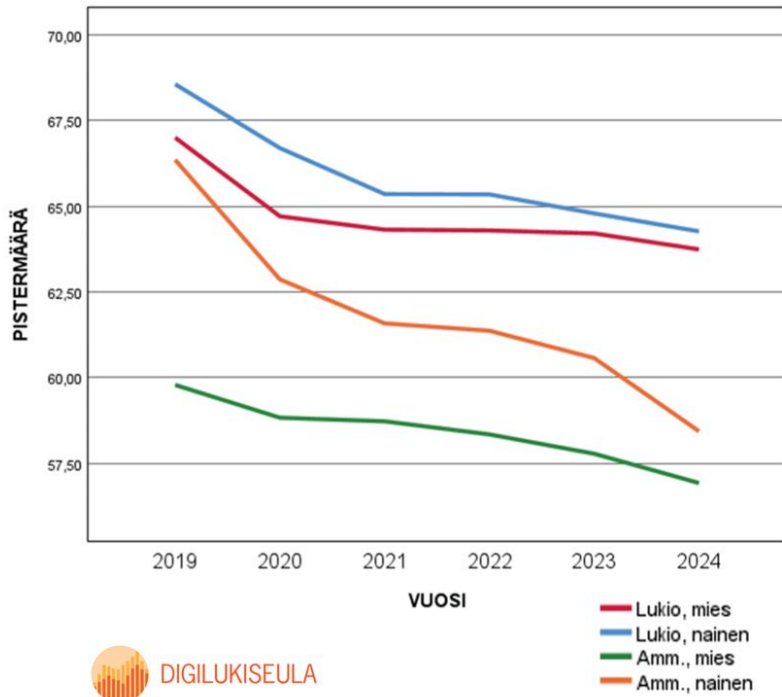
Hautala, J., Niskakoski, M., Westerholm, J., & Latvala, J. M. NIILO MÄKI INSTITUUTIN DIGILUKISEULAN LUKI-INDEKSI.

15-16 -vuotiaita lukion ja ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoita, jotka tekivät digilukiseulan ensimmäisen opiskeluvuotensa alussa.

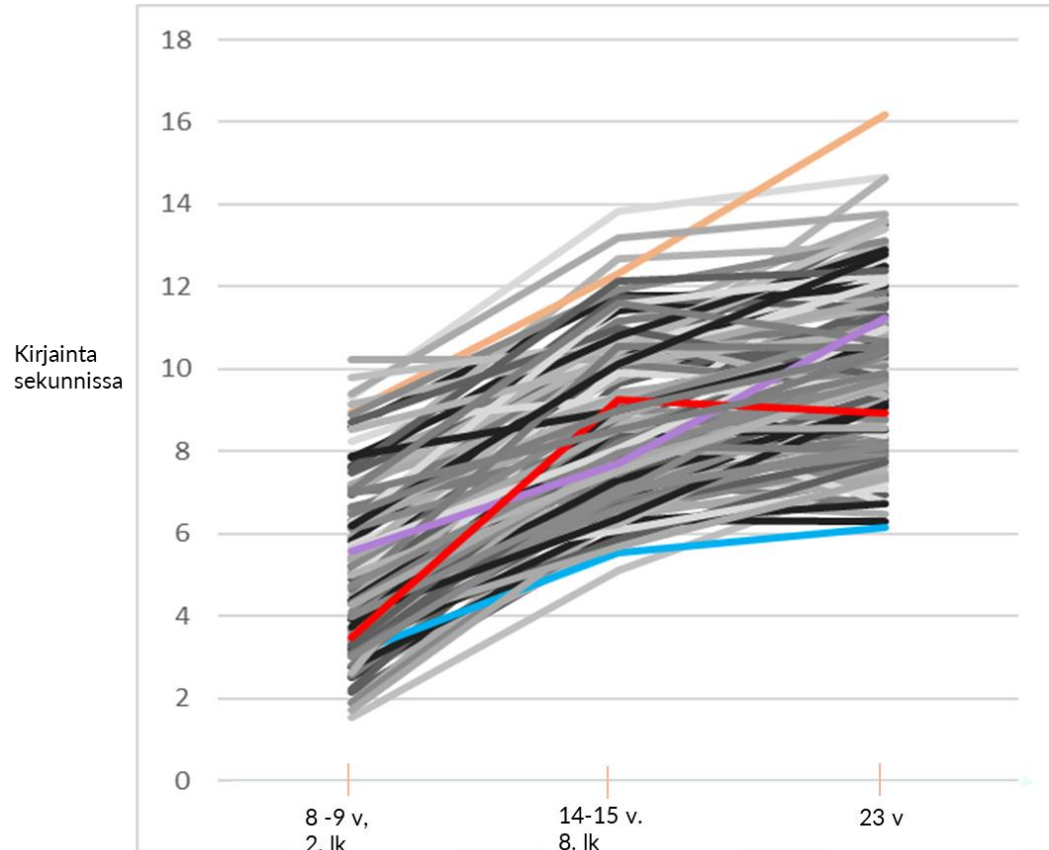
N lukio = 4000 - 20 000; N AO = 1000 - 5500, vuodesta riippuen (kasvava)

Virketason lukusujuvuutta arvioidaan Lukusu-tehtävällä, jossa käyttäjän tehtävänä on päätätä, onko ruudulla esitetty virke mielekäs vai ei ("mansikat ovat sinisiä"). Pistemäärä on oikeiden vastausten määrä vähennettynä väärin vastausten lukumäärällä 2,5 minuutin aikarajan puitteissa. Tehtävä mittaa kykyä lukea virkkeitä nopeasti, kun luetun ymmärtämisen vaatimukset eivät korostu.

Lukusujuvuus virketasolla -tehtävän keskiarvot S1-opiskelijoilla

Yksilölliset lukusujuvuuden kehityskäyrät 8-23 –vuotiailla

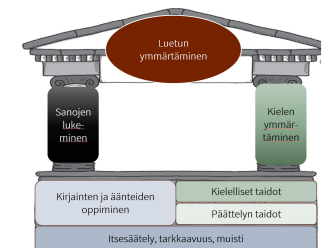

- Yksilölliset erot suuria
- Kehitystä tapahtuu aikuisuuteen saakka

Pitkäkestoinen tuki ja harjoittelu

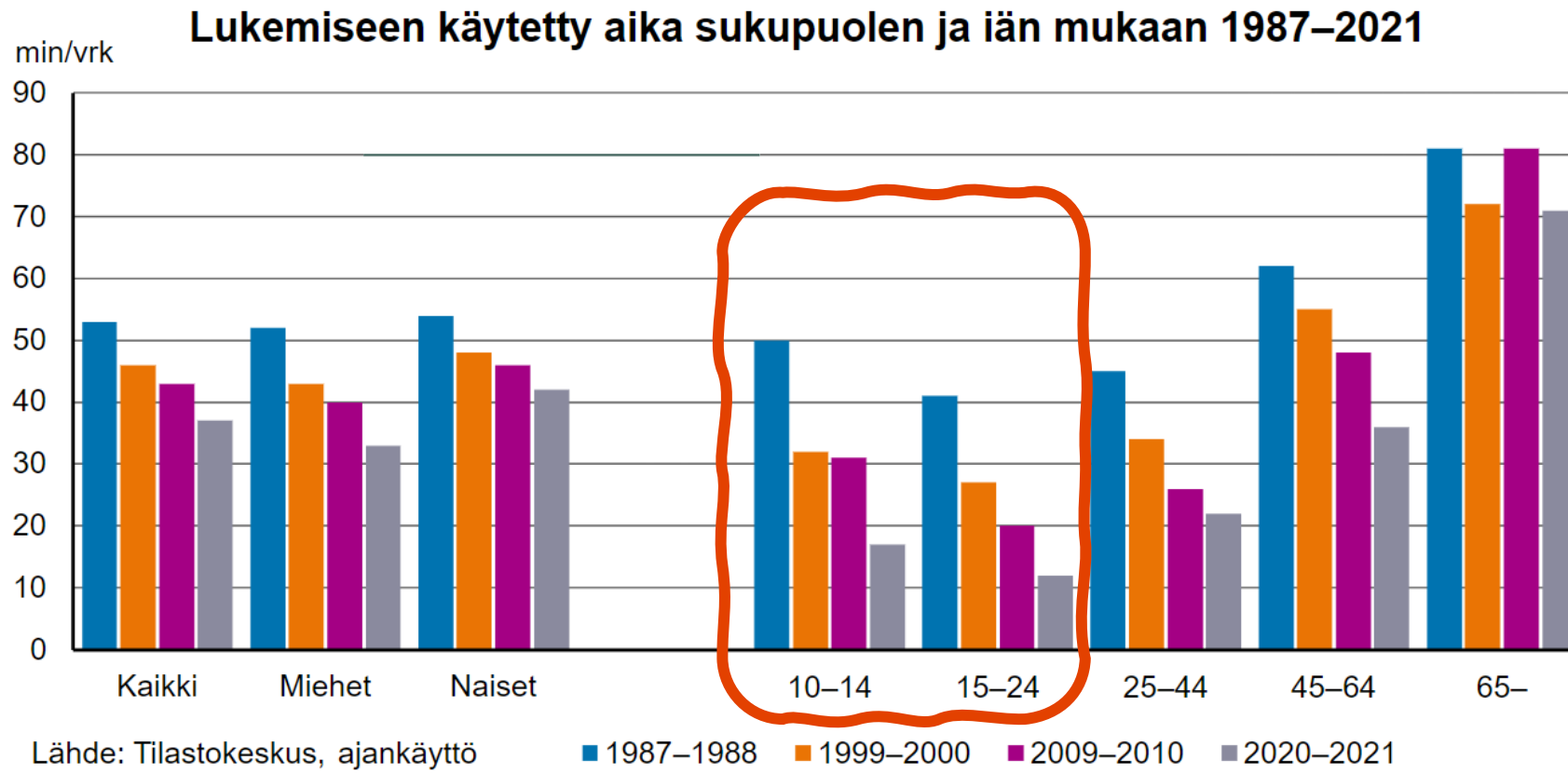
- ”riittävän hyvä lukusujuvuus”
- kielellisten taitojen ja lukemisen harjoittelun aikaansaama ”kompensoitumisefekti”

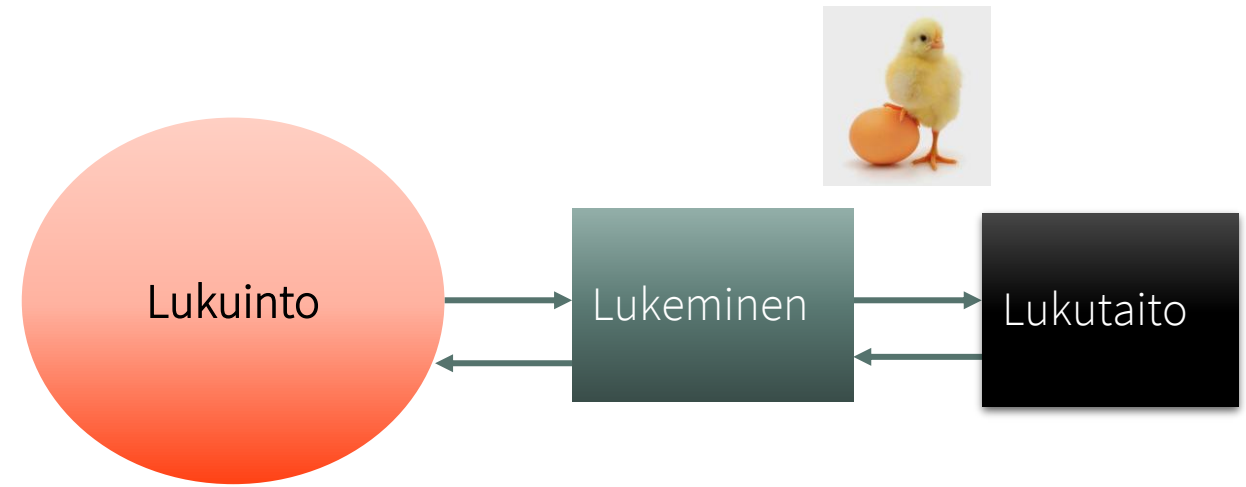
Yksilölliset tuen tarpeet

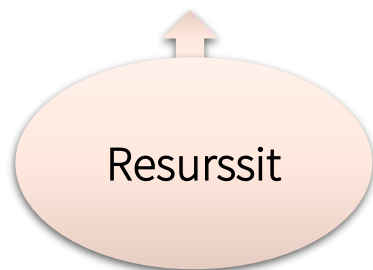
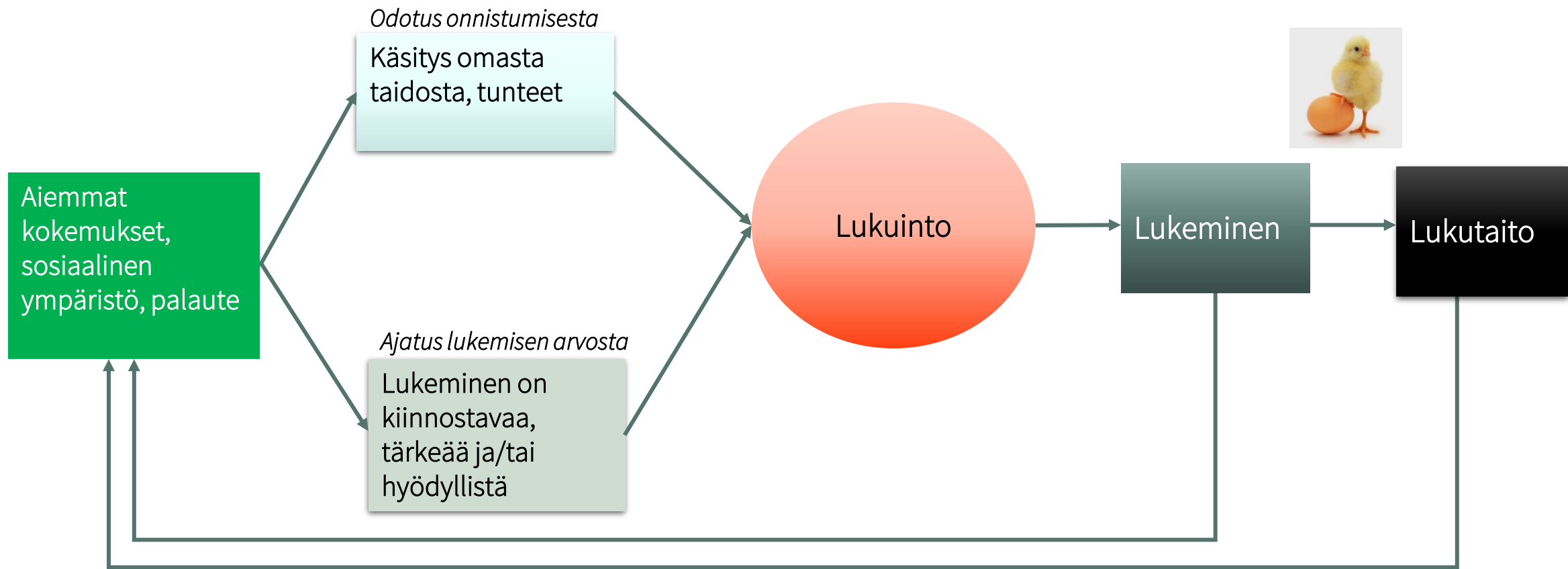

Lukemisen määrä

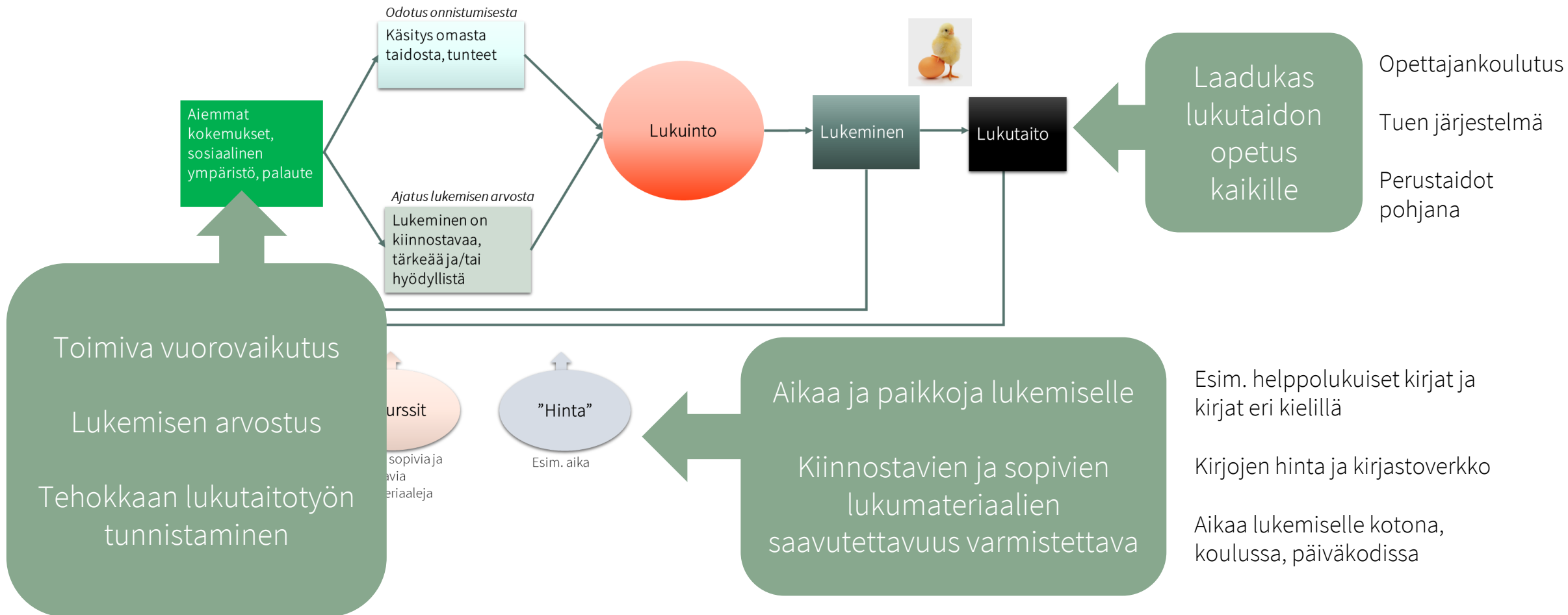

Esim. on sopivia ja kiinnostavia lukumateriaaleja

Esim. aika

Tiedonjako toimivista käytänteistä
Tutkittu tieto

Monisysteeminen näkökulma tarpeen

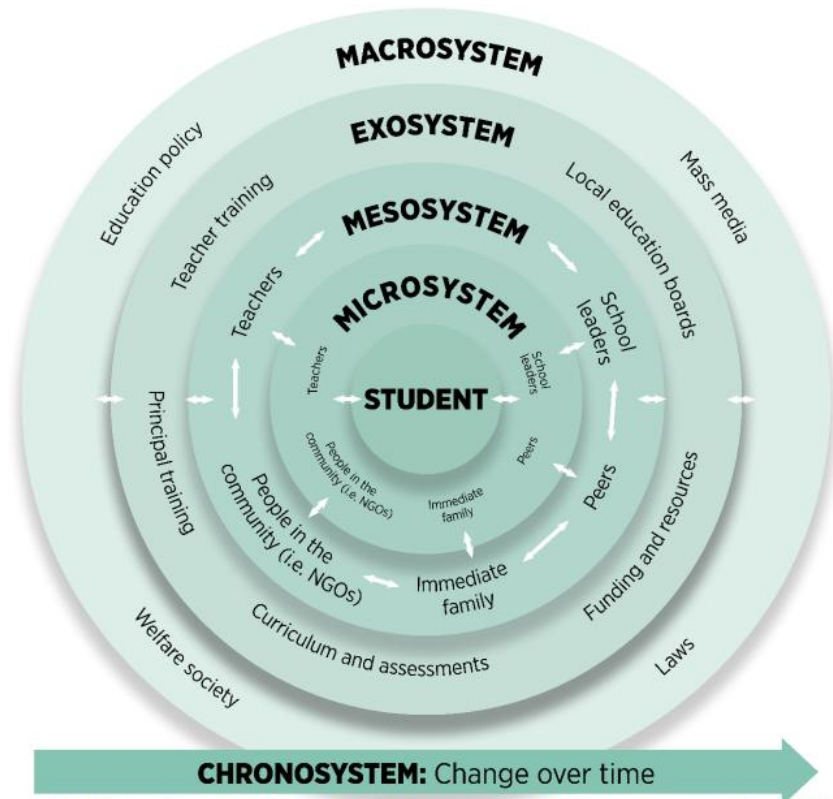

FIGURE 1. Multiple nested ecosystems of education in RESCUE

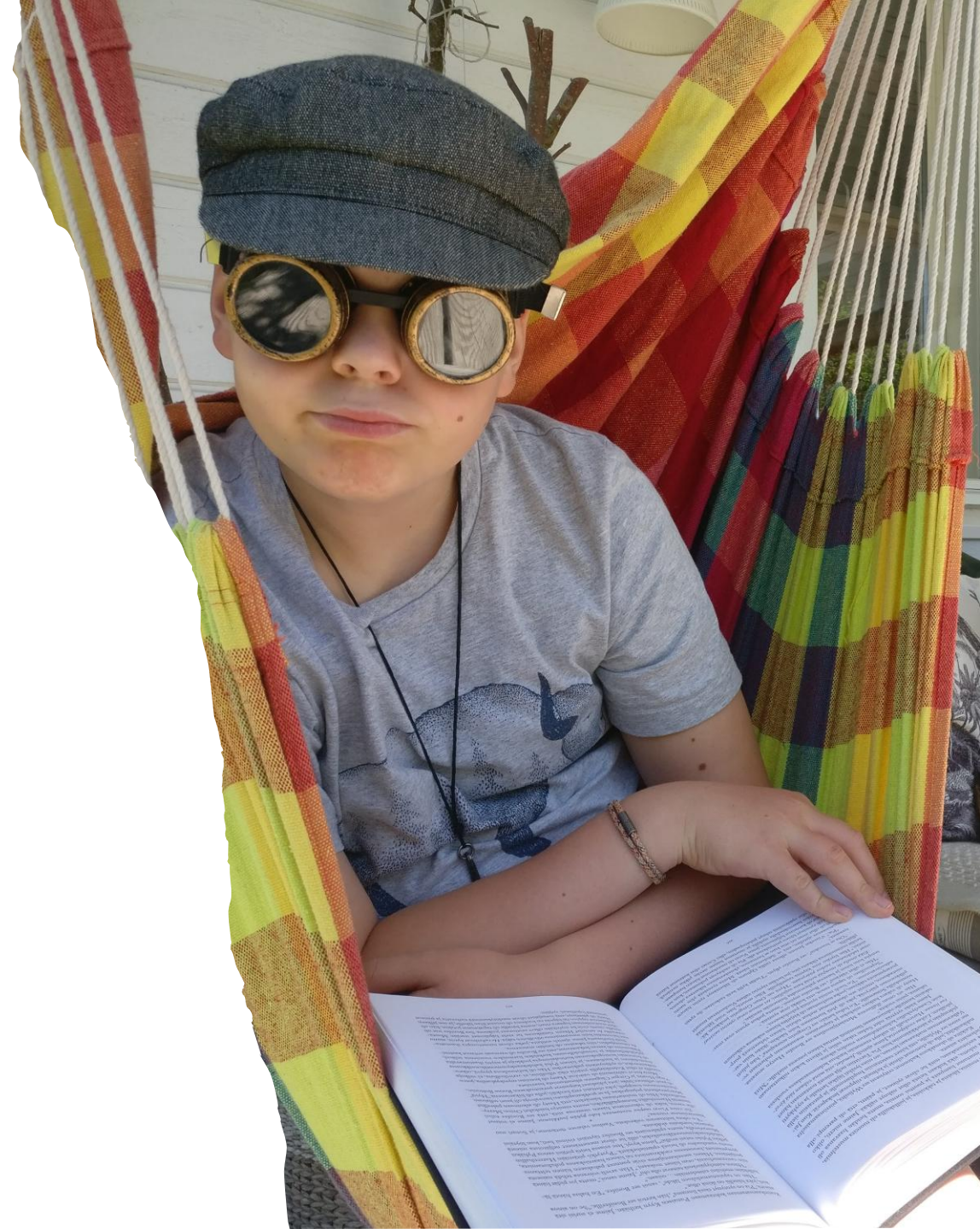
Vuorovaikutus monella tasolla :

- Lapsi ja hänen lähiympäristönsä (mikrosysteemi),
- Yhteisöt eri konteksteissa; esimerkiksi koti-koulu yhteistyö (mesosysteemi),
- Rakenteet ja koulutuksen tarjoajien yhteisöt, esimerkiksi opettajien koulutus (eksosysteemi),
- Politiikkojen ja resurssien tasot (makrosysteemi) ja muutos ajan myötä (kronosysteemi).

*Bronfenbrenner & Morris (2006). The bioecological model of human development. In R. M. Lerner & W. Damon (Eds.), *Handbook of child psychology: Theoretical models of human development* (pp. 793–828). John Wiley & Sons.

Kiitos!

minna.p.torppa@jyu.fi

LITERACY- ohjelma

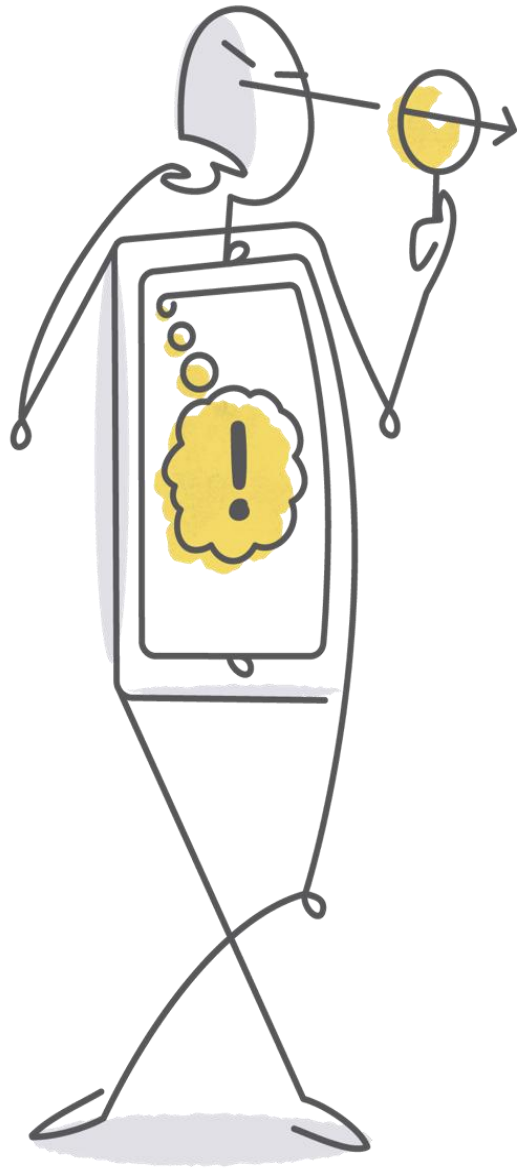
Tiedon lukutaito ja
tietoon perustuva
päätöksenteko
(2020-2026)

Critical-hankkeen
tavoitteena on 10-17-
vuotiaiden kriittisen
lukutaidon
edistäminen.

Hankkeella on lukuisia
yhteistyökumppaneita.

Kriittinen lukeminen

Kriittisellä lukemisella tarkoitetaan kykyä analysoida, arvioida ja tulkita erilaisia tekstejä. Teksteillä voidaan tarkoittaa myös kuvia, diagrammeja, videoita, karttoja ym.

Kriittinen lukeminen edellyttää riittävää lukusujuvuutta ja luetun ymmärtämistä eli se rakentuu peruslukutaidoille.

Internet muodostaa erityisen haasteen kriittiselle lukemiselle, sillä se tarjoaa helposti saavutettavan ympäristön, jossa lähes kuka tahansa voi julkaista lähes mitä tahansa. Kriittisessä nettilukemisessa korostuukin luotettavuuden arviointi.

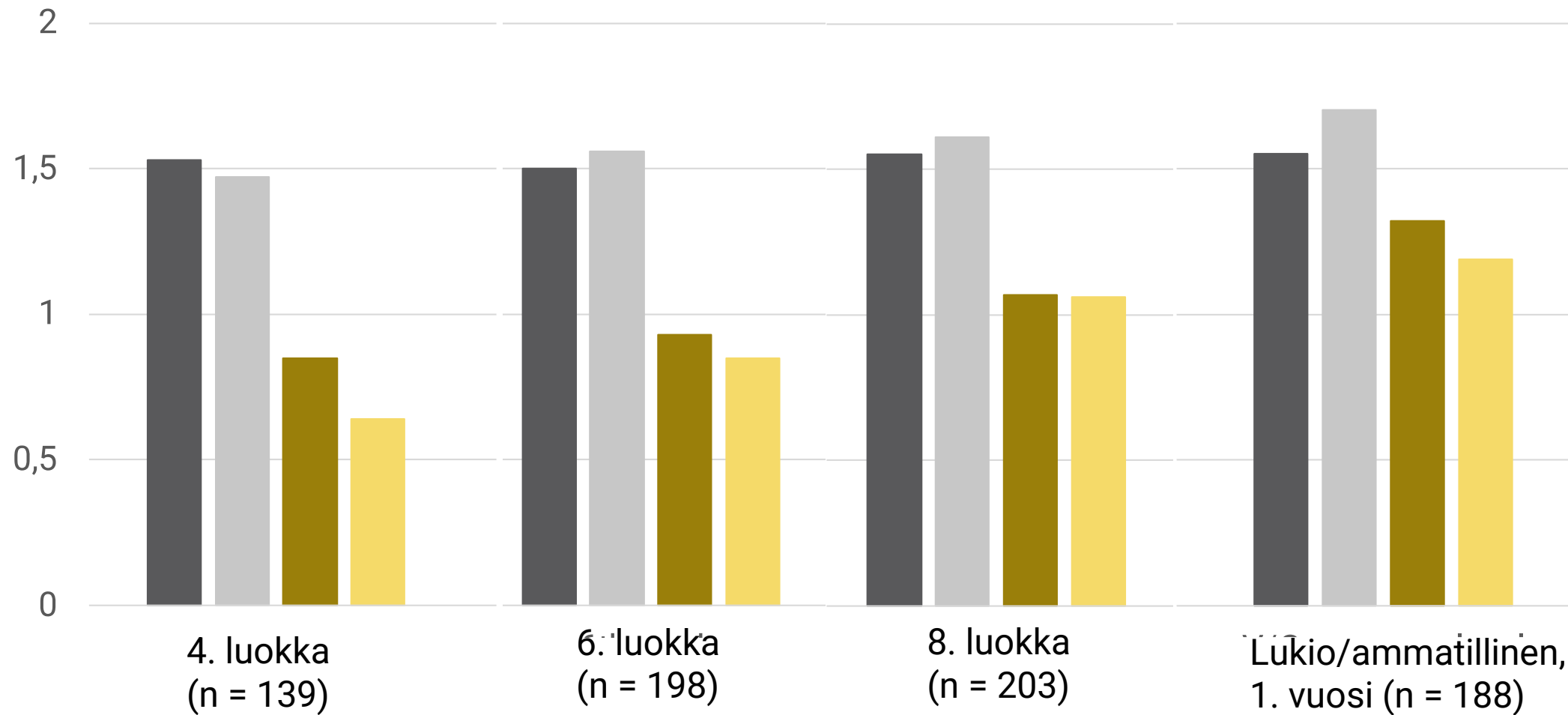
Tekoälyn kehitys on tehnyt kriittisestä nettilukemisesta entistä haastavampaa.

Tutkimuksemme osoittavat toistuvasti,
että lasten ja nuorten
kriittisen lukemisen taidot
vaihtelevat paljon ja
eri ikäisten taidoissa on
runsaasti kehittämisen varaa.

Nettitekstien luotettavuuden numeerinen arviointi

(Kanniainen ym., pre-print)

Luotettavuuden varmentamisen taito

Luotettavuuden kyseenalaistamisen taito

■ Tutkijan tutkimustiedote

■ Tiedelehden journalistinen teksti

■ Maallikon blogi

■ Kaupallisen yrityksen teksti

Taitoerot ovat suuria kaikissa ikäluokissa. (Kanniainen ym., pre-print)

Vaikka lapset ja nuoret osaavat arvioida luotettavia nettitekstejä melko hyvin, arvioiden perusteleminen on monille vaikeaa.

Monet kuudesluokkalaiset eivät osaa perustella nettitekstien luotettavuutta omin sanoin juuri lainkaan. (Hämäläinen ym., 2020; Kiili ym., 2025)

Kuudesluokkalaiset ($N = 265$) ovat luottavaisia omiin kyseenalaistamisen taitoihinsa, mikä on ristiriidassa heidän todellisen taitotasonsa kanssa. (Anttonen ym., 2024).

Kolmasosa 10-17-vuotiaista ($N = 728$) kyseenalaisti kaikki luotettavuudeltaan vaihtelevat nettitekstit kun taas kolmasosa luotti niihin kaikkiin. (Kanniainen ym., pre-print)

Luetun ymmärtäminen ja aikaisempi tieto tekstin aiheesta ennustavat kuudesluokkalaisten ($N = 265$) taitoja perustella nettitekstien luotettavuutta. (Kiili ym., 2024).

Peruslukutaidot ja oma tietoperusta ovat kriittisen lukemisen edellytyksiä. Koulun tulisi taata riittävät perustiedot ja -taidot kaikille (vrt. Pisa-tulokset).

Opettajaopiskelijat
tarvitsevat enemmän tukea
sekä omiin kriittisen lukemisen taitoihinsa
että taitojen opettamiseen.

Suurin osa luokanopettaja-opiskelijoista ($N = 169$) erotti luotettavimmat nettitekstit epäluotettavimmista, mutta perustelujen syvällisyyteen jäi paljon toivomisen varaa. (Kulju ym., 2024)

Osa luokanopettaja-opiskelijoista ei kyseenalaistanut kaupallisen tekstin tarkoitusperiä tai tunnistanut tutkimuskatsausta luotettavana evidenssinä.

Useimmat luokanopettajaopiskelijat uskovat oppimistyylien olemassaoloon (arvioitavien nettitekstien aihe), mikä oli myös yhteydessä kritiikittömyyteen epäluotettavampia nettitekstejä kohtaan.

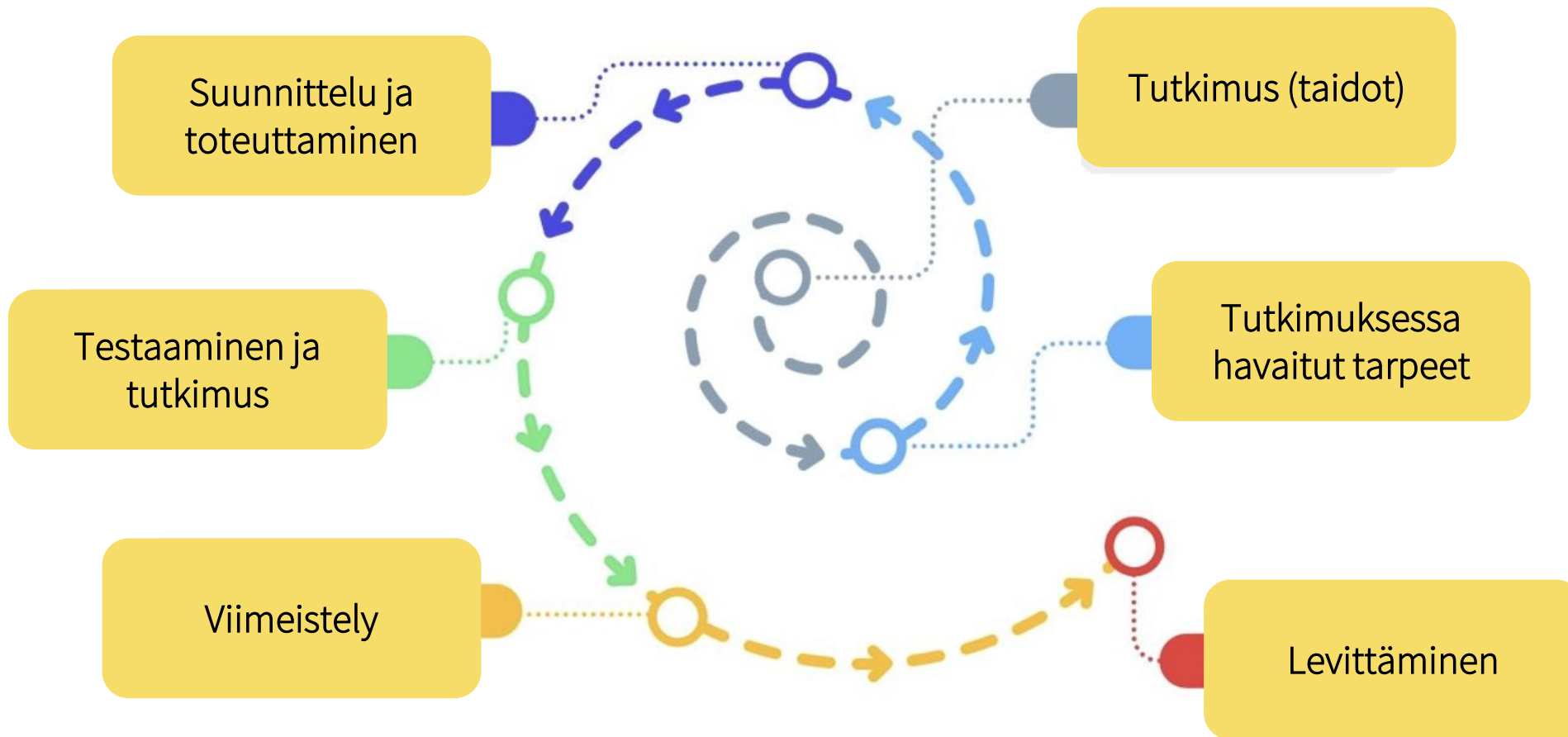
Kehittämämme opintojakso paransi luokanopettaja-opiskelijoiden minäpystyvyyttä nettitekstien luotettavuuden arvioinnissa ja arviointitaitojen opettamisessa. (Hämäläinen, arvioitavana)

Samansuuntaisia havaintoja myös opettajien täydennyskoulutuksesta. (Kiili & Kulju, 2024)

Olemme kehittäneet
tutkimusperustaista pedagogiikkaa niin,
että tulevat ja nykyiset opettajat
sekä lapset ja nuoret
saavat enemmän valmiuksia ja varmuutta
kriittiseen nettilukemiseen.

Tutkimusperustaista oppimateriaalien kehittämistä

MEDIA WATCH

Tässä ovat ehdokkaat

Jokaisen alueen ehdokas on ilmaissut kiinnostuksensa saada sinut mukaan kampanjoihinsa. (Valinta ei kuitenkaan vaikuta pelin sisältöön)

Valitse, minkä alueen ehdokasta haluat pelissä edustaa.

Agrico

Mineria

Sandy Coast

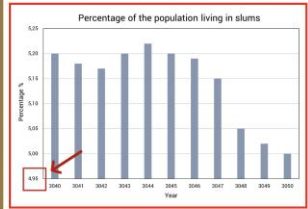

Technopolis

Sandy Coastin pääelinkeino on perinteisesti ollut kalastus. Viime aikoina alueen rannoille on rakennettu useita lomakeskuksia. Tämän seurauksena alueen elintasoorot ovat kasvaneet. Alueen ehdokas kampanjoi toisaalta turismin edistämisen ja toisaalta köyhyyden poistamisen puolesta.

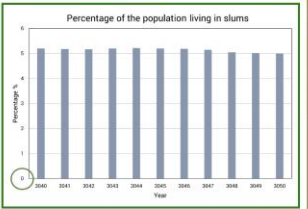
▶

Percentage of the population living in slums

Year	Percentage %
2000	5.2
2001	5.1
2002	5.0
2003	4.9
2004	4.8
2005	4.7
2006	4.6
2007	4.5
2008	4.4
2009	4.3
2010	4.2

Percentage of the population living in slums

Year	Percentage %
2000	5
2001	5
2002	5
2003	5
2004	5
2005	5
2006	5
2007	5
2008	5
2009	5
2010	5

They got you! You were MISLED!

Manipulation: Y-axis does not start from zero!

We noticed that Technopolis had manipulated the graph by altering the y-axis so that the y-axis does not start from zero. Due to this manipulation, a small difference seems like a bigger difference which gives a false impression of the trend. Technopolis needs more immigrations to do low-paying jobs. Thus, they must give the illusion that the slum situation is better than it is. Otherwise, they could lose potential immigrants.

▶

Intern Assistant Credibility

FUNKY FACTS

ETSIVÄTOIMISTO

ASIANTUNTIJA TIETO →

TUTKIMUS TIETO ←

KOKEMUSTIETO

Toista (k)

Politiikkasuosituksemme painottavat
kriittisen lukutaidon opetuksen lisäämistä
kaikilla kouluasteilla
ja lukutaidon roolin korostamista
opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa.

NUORET TARVITSEVAT ENEMMÄN TUKEA KRIITTISEEN LUKEMISEEN

Väärä tieto leviää internetissä nopeammin kuin koskaan. Jokainen nuori tarvitsee **kriittistä lukutaitoa** eli taitoa hakea tietoa eri medioista, arvioida tekstien luotettavuutta ja vertailla tekstien sisältämää informaatiota.

Nuorten kriittisessä lukutaidossa on puutteita ja erot osaamisessa ovat suuret. Kriittinen lukutaito edistää luotettavaan tietoon perustuvaa päätöksentekoa ja on perusta hyvinvoinnille ja demokraattiselle yhteiskunnalle. Kriittinen lukutaito tulee sisällyttää vahvemmin eri oppiaineiden osaamisen tavoitteisiin niin valtakunnallisissa kuin paikallisissa opetussuunnitelmissa.

CRITICAL-hanketta rahoittaa strategisen tutkimuksen neuvosto (rahoituspäätös: 335625). Hanke on osa tiedon lukutaitoa ja tietoon perustuvaa päätöksentekoa tutkivaa LITERACY-ohjelmaa.

Hankkeen kotisivut: www.educritical.fi
Lisätietoja: Vuorovaikutusvastaava Elina Hämäläinen, elina.k.hamalainen@jyu.fi, +358 40 8053352

Noin 40 % kuudesluokkalaista ei kyseenalaistanut kaupallisen tekstin kirjoittajan asiantuntijuutta iankaan.

Suurin osa nuorista ei osaa tulkita harhaanjohtavia diagrammeja.

Lähes 30 % lukiolaisista oli vaikeuksia arvioida nettitekstien luotettavuutta.

OPETTAJIEN KOULUTUKSEN ON EDISTETTÄVÄ KRIITTISEN LUKUTAIDON OPETUSTA

Väärä tieto leviää internetissä nopeammin kuin koskaan. Jokainen nuori tarvitsee **kriittistä lukutaitoa** eli taitoa hakea tietoa eri medioista, arvioida tekstien luotettavuutta ja vertailla tekstien sisältämää informaatiota.

Kriittinen lukutaito sisältyy kaikkien oppiaineiden opetukseen perusopetuksesta lähtien. Kaikki opettajat ja opettajiksi opiskelevat eivät kuitenkaan saa riittävästi tukea kriittisen lukutaidon opettamiseen.

Tällä hetkellä opettajien koulutuksessa on vain hyvin vähän lukutaitoon ja sen opettamiseen keskittyviä sisältöjä. Opettajien koulutusta on kehitettävä lisäämällä kriittisen lukutaidon opetussisältöjä. Kaikille opettajille on myös tarjottava mahdollisuus osallistua lukutaidon opetusta tukeviin täydennyskoulutuksiin.

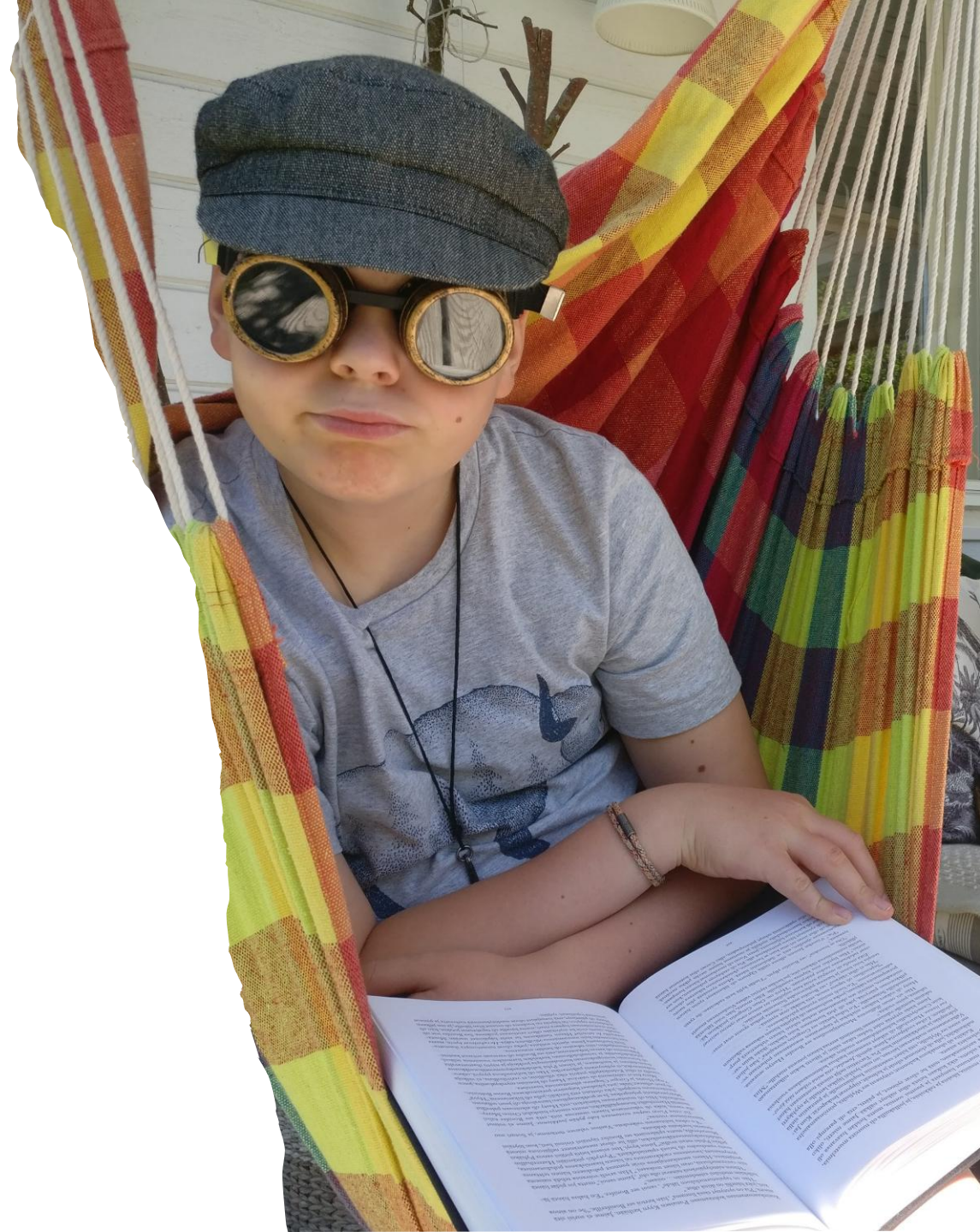
CRITICAL-hanketta rahoittaa strategisen tutkimuksen neuvosto (rahoituspäätös 335635). Hanke on osa tiedon lukutaitoa ja tietoon perustuvaa päätöksentekoa tutkivaa LITERACY-ohjelmaa.

Hankkeen kotisivut: www.educritical.fi
Lisätietoja: Vuorovaikutusvastaava Elina Hämäläinen, elina.k.hamalainen@jyu.fi, +358 40 8053352

Kiitos!

elina.k.hamalainen@jyu.fi

Lähteet

- Anttonen, R., Kiili, K., Räikkönen, E., & Kiili, C. (2024). Storifying instructional videos on online credibility evaluation: examining engagement and learning. *Computers in Human Behavior*, 108385. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2024.108385>
- Hämäläinen, E. K., Kiili, C., Marttunen, M., Räikkönen, E., González-Ibáñez, R., & Leppänen, P. H. (2020). Promoting sixth graders' credibility evaluation of Web pages: An intervention study. *Computers in Human Behavior*, 110, Article 106372. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106372>
- Hämäläinen, E. K., Kulju, P., Tarchi, C., & Kiili, C. (arvioitavana). Enhancing pre-service teachers' self-efficacy in educating critical online readers.
- Kanniainen, L., Tolvanen, A., Räikkönen, E., Anttonen, R., Kendeou, P. & Kiili, C. (pre-print). Students' online credibility evaluation skills: Cross-sectional comparisons across four grades representing three educational levels. Pre-print. <https://www.researchsquare.com/article/rs-7815537/v1>
- Kiili, C., Kiili, K., Räikkönen, E., & Coiro, J. (2025). Explicit Video-Based Instruction Enhanced Students' Online Credibility Evaluation Skills: Did Storifying Instruction Matter?. *Computers & Education*, 105252. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2025.105252>
- Kiili, C. & Kulju, P. (2024). Empowering teachers to educate critical online readers. In Tarchi, C. (edit.) *Critical Reading of Digital Texts: The Emile Project – Empowering Schools in Self-Regulation of Media and Information Literacy Processes*, pp. 89-133. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/159477/Kiili_Kulju_Empowering_teachers_to_educate_critical_online_readers.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kiili, C., Strømsø, H. I., Bråten, I., Ruotsalainen, J., & Räikkönen, E. (2024). Reading Comprehension Skills and Prior Topic Knowledge Serve as Resources When Adolescents Justify the Credibility of Multiple Online Texts. *Reading Psychology*, 1-28. <https://doi.org/10.1080/02702711.2024.2351485>
- Kulju, P., Hämäläinen, E. K., Mäkinen, M., Räikkönen, E., & Kiili, C. (2024). Pre-service teachers evaluating online texts about learning styles: there is room for improvement in justifying the credibility. *Frontiers in Education*, available online. <https://doi.org/10.3389/feduc.2024.1451002>